

РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Н.І. Машіна*, М.В. Сазонова**

ТВОРЧІ ІНДУСТРІЇ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

На межі століть склалася нова світова концепція суспільного розвитку, заснована на розумінні творчості, знань, інтелекту, інформації як основної продуктивної сили. Постіндустріальна економіка принципово відрізняється від традиційної. Однією з основних відмінностей є її надмірність. Якщо традиційні ресурси зменшуються при використанні, то інформація і знання можуть використовуватися необмежено, не прив'язані до конкретного місця, і при використанні обсяг їх може збільшуватися. Так, віртуальні ринки можуть працювати цілодобово й забезпечувати оперативний і глобальний доступ. Це свідчить, що на сучасному етапі можливості нової економіки практично необмежені.

Нові економічні відносини спричинили і новий тип підприємницьких структур, які одержали назву творчих індустрій. До них стали відносити будь-яку комерційну діяльність, в основі якої лежить творча праця. Це і підприємства, що спеціалізуються на наданні дизайну, створенні відео-, аудіо-, мультимедіа-продукції, і підприємства сфери культури й мистецтва. Основна увага зосереджена на малих і середніх підприємствах, а також незалежних професіоналах, чия діяльність має яскраво виражене забарвлення індивідуальності й творчості. Подібні підприємства існували і раніше. Але тільки в постіндустріальному суспільстві їх стали розглядати як рушійну силу суспільного розвитку.

Паралельно з цим явищем відбулося і переосмислення значення традиційної культури. Оскільки насичення суспільства естетичною інформацією є традиційною функцією культури, поняття культури стало трактуватися широко, а саме як сукупність цінностей, створених за рахунок творчого потенціалу населення¹. Тому “економізація” культури є невід’ємною рисою сучасності. Так само, як виникнення творчої, креативної, інформаційної, інтелектуальної економіки.

© Машіна Н.І., Сазонова М.В., 2006

* професор кафедри економічної теорії Донецького економіко-гуманітарного інституту, кандидат технічних наук, доцент

** здобувач Приазовського державного технічного університету

¹ Зверитт Антони. Как управлять культурой: интегрированное культурное планирование и культурная политика // Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры. Сборник материалов. — М.: ИКП, 2002. — С. 135-164.

В економіці Європи, США й інших регіонів творчі індустрії є сектором, що розвивається найбільш динамічно. Вони виробляють від 5 до 14 % ВВП провідних країн світу. Економічний потенціал їх зіставимо з потенціалом класичних галузей. У США до 1998 року за прибутковістю експорту творчі індустрії наздогнали авіабудування, в цьому секторі зайнято більше 10 % населення, причому деякі джерела наводять цифру 20 %². У Європі цей показник становить близько 5 % і постійно збільшується. У Великобританії в 2001 році творчі індустрії приносили дохід, що складає 9,2 % ВВП. У Німеччині з 1995 року кількість індивідуальних творчих підприємств збільшилась на 21 %, в той час як загальний ріст зайнятості в інших сферах становив лише 1,5 %. У 1999 році сукупний обіг творчої сфери перевищив у Німеччині 70 млрд. євро, збільшившись з 1995 року на 20 %, що майже вдвічі випередило загальний ріст господарського обігу за той же період, що склав 11 %³.

Мета цієї статті — провести аналіз міжнародного розвитку творчих індустрій і намітити першочергові завдання для України в цьому напрямку.

З 1998 року концепція розвитку творчих індустрій стала пріоритетним напрямком державної політики Великобританії, що було зумовлено пошуком нових шляхів розвитку старих промислових міст, які прийшли в занепад внаслідок “відходу” з них промисловості в країни третього світу. Починаючи з цього часу, концепція знайшла поширення в багатьох країнах світу. На розвиток творчих індустрій орієнтовані економічні стратегії багатьох міст світу⁴. У США — Сієтл, Фрайбург, Остін; в Австралії — Мельбурн; у Європі — Глазго, Хаддерсфілд, Амстердам, Антверпен, Відень, Хельсінкі, Барселона, Берлін, Генуя, Мілан, Ліон, Роттердам, Париж, Краків, Прага, Болонья, Авіньон, Рейк’явік, у Росії — Санкт-Петербург, Архангельськ, Нижній Новгород, Петрозаводськ; у Китаї — Шанхай і Сінгапур тощо. З 1985 року в Європі реалізується проект, метою якого є оголошене зближення європейців на основі співробітництва в сфері культури і згідно з яким щорічно одне з європейських міст стає культурною столицею Європи⁵.

В міжнародному масштабі творчі індустрії відкривають нові можливості економічного росту, підвищують конкурентноздатність країни, є ефективним антикризовим засобом. На відміну від традиційних сировинних і виробничих галузей, на розвиток яких орієнтована економіка країн третього світу, творчі індустрії сприяють інтеграції країни у світову економіку, що базується на розумінні розвитку на основі нових джерел, які не вичерпали себе.

Всередині країни творчі індустрії допомагають вирішувати економічні й соціальні проблеми шляхом: створення ситуації затребуваності творчої праці; виникнення нових джерел фінансування для традиційних підприємств культури; розвитку послуг із надання ексклюзивних наукових розробок (архітектурних робіт, індивідуальних наукових досліджень); додання нового статусу підприємствам із виконання унікальних робіт (дизайну й оформлення приміщень, фоторобіт); розвитку інфраструктури туризму, розваг і відпочинку; підтримки традиційних ремесел; впровадження наукових розробок і продукції інтелектуальної праці в сфері, яка раніше була далекою від творчості (обслуговування, суспільне харчування); створення мережі дрібних підприємств (книжкових і сувенірних магазинів, інтернет-клубів, невеликих художніх галерей, кафе, ресторанів).

В Україні досі не створена концепція становлення творчої індустрії як інноваційного напрямку розвитку країни. Серед причин такого парадоксального в міжнародному масштабі явища можна виділити наступні: 1) немає розуміння значення творчих індустрій для розвитку культури

² Гнедовский В. Современные проблемы развития постиндустриального общества в городах США и Европы // < <http://www.archipelag.ru> >.

³ Хлебников Б. Экономика культуры. Немецкий вариант // Неприкосновенный запас. — 2004. — № 32. — С. 44–50.

⁴ Высоковский А. Культура и город: исследования и программные разработки // 60 параллель. — 2004. — № 3 (14). — С. 35–42.

⁵ Хвилер Я. Еще раз о культуре // Турбизнес. — 2004. — № 8. — С. 30–35.

й економіки країни; 2) не розроблена теоретична база розвитку творчих індустрій, українські дослідники практично не приділяють уваги цій темі; 3) не створена законодавча база, що включає правові, фінансові й податкові механізми підтримки та розвитку творчих індустрій; 4) немає професіоналів творчих індустрій, немає експертів і консультантів із питань як економіки культури, так і творчого бізнесу.

І все це на фоні неспростовного факту, що багато українських підприємств і організації належать саме до цієї сфери. Проте вони не позиціонуються як творчі індустрії, і у зв'язку з цим не розглядається їхня роль у розвитку економіки країни. У цьому зв'язку є цікавим досвід Росії, що досить давно, беручи до уваги тривалість існування концепції творчих індустрій, вивчає, переймає та збагачує досвід передових країн світу, розвиваючи в собі творчий сектор.

Тенденція на розвиток творчих індустрій намітилась у Росії, про що свідчить організація двох центрів: Центра розвитку творчих індустрій (ЦРТІ) у Санкт-Петербурзі й Інституту культурної політики (ІКП) у Москві. В Санкт-Петербурзі основним завданням ставили розвиток і підтримку міських творчих індустрій. У Москві розвивався проект, спрямований на впровадження технологій творчих індустрій у регіонах.

Санкт-Петербурзький проект “Партнерство з підтримки творчих індустрій: Санкт-Петербург — Хельсінкі — Манчестер” був ініційований Форумом лідерів бізнесу під егідою принца Уельського за фінансової підтримки Програми Прикордонного Співробітництва ЄС Tacis⁶. Мета проекту була сформульована як соціально-економічне відродження міста за рахунок підвищення ролі підприємництва у творчій сфері. Реалізацією проекту займалася адміністрація міста, державні й суспільні установи, ряд авторитетних західних структур.

Програма ІКП стартувала в 2003 році у рамках угоди з Міністерством культури РФ і Радою Європи⁷. Установка на розвиток творчих індустрій була зроблена щодо пілотних регіонів. Це пояснювалось тим, що світова політика підтримки творчих індустрій звичайно реалізується на регіональному або місцевому рівні. Як московська, так і санкт-петербурзька програми здійснювалися в тісному співробітництві з міжнародними організаціями та європейськими експертами.

Поширенню ідеї на регіони сприяли семінари, конференції та робочі майстерні, що регулярно проводяться. Перші семінари, присвячені картируванню територій, тобто інвентаризації вже існуючих творчих індустрій, а також виявленню можливостей створення нових підприємств, були проведені для регіонів у 2003 році. Вони стимулювали швидко зростаючий інтерес до цієї проблеми. Зараз творчі індустрії розвиваються в Архангельську, Петрозаводську, Тольятті, Нижньому Новгороді, Єкатеринбурзі й інших містах. У регіонах виникли власні центри, наприклад, Центр культурних ініціатив у Карелії.

Наступним кроком стало проектування: була поставлена задача створення пілотних проектів творчих індустрій у регіонах. Проекти повинні були стимулювати підприємницьку активність у творчому середовищі міст із метою використання їх далі як моделей розвитку. ІКП виступив у ролі агентства з консультування й часткового фінансування майбутніх підприємств. Велика увага приділялася співробітництву з владою. Були закладені основи для партнерства й підтримки програм у ряді регіонів з боку регіональної та муніципальної влади.

Основним підсумком роботи стало оголошення ІКП конкурсу проектів створення підприємств творчих індустрій. Учасники програми повинні були представити бізнес-плани, на основі яких три кращих проекти одержать фінансову підтримку. Крім підтримки проектів, конкурс дав можливість розробити рекомендації щодо можливих моделей функціонування підприємств творчих індустрій.

⁶ Творческие индустрии в современном городе: как развивать талант и предпринимательство в Санкт-Петербурге. — СПб: Северозападный округ, 2003. — 50 с.

⁷ Зеленцова Е.В. Первопроходцы: творческие индустрии приходят в Россию // <http://www.cpolicy.ru/analytics/85.html>.

Проведена робота показала, що бізнес-планування в галузі культурного підприємництва — складна справа не тільки для учасників, але і для експертів. Проблеми пояснювалися відсутністю механізмів функціонування таких підприємств в існуючому фінансовому та правовому полі. Дефіцит інвесторів змушував учасників звертатися до ресурсів держави й муніципалітетів, що створювало складності у використанні цих засобів із комерційною метою. Відсутність у російському законодавстві механізмів підтримки творчих індустрій ускладнювало вибір організаційно-правової форми майбутніх підприємств. Поєднання комерційної та некомерційної складових у діяльності майбутніх підприємств створювало проблеми ведення бухгалтерського обліку й оподаткування.

Великою проблемою стала відсутність необхідних знань в авторів проєктів, а також брак кваліфікованих бухгалтерів і фінансових фахівців у штаті підприємств. Але головне, що працівники культури, державних і муніципальних установ не були готові вести самостійну підприємницьку діяльність. Звертання до підприємництва, як до сфери, де доводиться діяти самостійно, на свій страх і ризик, стало складним психологічним бар'єром.

Підтримка пілотних проєктів стала важливим етапом просування, адаптації та поширення технологій творчих індустрій у Росії. Створення діючих моделей таких підприємств виявилось переконливим аргументом для влади, громадськості й професіоналів на користь життєздатності творчих індустрій на російському ґрунті.

Актуальним завданням, що постає перед ідеологами російських творчих індустрій, була і залишається консолідація зусиль для просування ідей творчих індустрій, поширення досвіду, стимулювання контактів, розвитку міжнародних і міжрегіональних зв'язків. Із цією метою в 2004 році за ініціативою ЦРТГ і за активної участі ІКП було створено Координаційну раду з розвитку культурних індустрій у Росії, що об'єднала представників російських і міжнародних організацій. Рада проводить узгодження існуючих програм, спільне планування діяльності, а також лобіювання інтересів творчої сфери на всіх рівнях.

2005 рік ознаменував наступний етап функціонування російського творчого сектора. Питання необхідності його розвитку було замінено розробкою конкретних заходів, що демонструють досить зрілу російську політику. Програма "Творчі індустрії" ІКП сьогодні розвивається у таких напрямках⁸:

1. Розробка російської моделі "творчого кластера". Модель ґрунтується на міжнародному досвіді, який свідчить, що дрібні незалежні виробники прагнуть обґрунтуватися поблизу один одного й створять поселення або кластери. В закордонній практиці такі поселення часто розташовуються на території кинутих підприємств, даючи нове життя відпрацьованим індустріальним просторам. Створення кластерів покращує імідж території, допомагає вирішувати проблеми працевлаштування.

2. Розвиток і підтримка територіальних агентств із розвитку творчих індустрій. Завдання агентств — сприяти розвитку підприємництва у творчій сфері. У своїй діяльності агентства спираються на незалежних творчих професіоналів, некомерційні недержавні організації, а також на малий і середній бізнес. Основні напрямки їхньої роботи: інформаційна діяльність, освітні програми й консультування, розвиток професійних мереж і міжмережевої взаємодії всередині сектора творчих індустрій, розвиток партнерства й ділового співробітництва представників сектора творчих індустрій з іншими суб'єктами соціокультурного й економічного простору.

3. Включення до програму інших секторів творчих індустрій (мультимедіа, музичне продюсування, звукозаписні компанії). Здійснюється шляхом проведення семінарів і конкурсів для представників цієї сфери в регіонах.

⁸ Гнедовский М. Творческие индустрии: политический вызов для России // Отечественные записки. — 2005. — № 4. — С. 45–52.

4. Проведення семінарів із бізнес-планування в сфері культури. Основна мета — навчити незалежних професіоналів і працівників культури самостійній підприємницькій діяльності.

5. Аналіз законодавчої та юридичної бази, формування моделей функціонування підприємств творчих індустрій у Росії на основі міжнародного й російського досвіду в цій сфері.

6. Публікація закордонних досліджень із розвитку творчих індустрій. Розвиток інформаційно-аналітичного агентства “Культура плюс” як віртуальної площадки для обговорення й презентації кращих практик.

Досвід інших країн висвітлює ряд питань і вже вирішених задач. По-перше, він довів, що проблемою треба займатися дуже серйозно, інакше Україна виявиться осторонь від сектора економіки, що стрімко розвивається, розвинутих країн світу. По-друге, було усвідомлено, що для розвитку нового напрямку необхідне вивчення існуючої міжнародної практики й наявних теоретичних розробок. По-третє, стало очевидно, що без державної підтримки творчі індустрії як інноваційний сектор економіки плідно розвиватися не можуть. По-четверте, стало зрозуміло, що для розвитку творчих індустрій потрібні спеціальні організації, які підтримували б державні й муніципальні органи, здатні активізувати роботу зі створення й розвитку творчого сектора економіки.

Стаття рекомендована до друку кафедрою прикладної математики та інформаційних технологій Донецького економіко-гуманітарного інституту (протокол № 7 від 23 лютого 2006 року)

